

YEVROPA ITTIFOQI VA MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI O'RTASIDAGI DIPLOMATIK MUNOSABATLARNING SHAKLLANISHI

Mirzayev Hasan Shomurod o'g'li,

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

jahon tarixi kafedrası 1-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning shakllanish jarayoni, uning tarixiy bosqichlari hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Yevropa Ittifoqining mintaqaga nisbatan tashqi siyosiy strategiyasi, xavfsizlik, iqtisodiyot, energetika, transport va xalq diplomatiyasi sohalaridagi hamkorlik masalalari yoritilgan. Shuningdek, Markaziy Osiyo davlatlarining geosiyosiy ahamiyati, mintaqada olib borilayotgan integratsion jarayonlar hamda ikki tomonlama aloqalarning istiqbollari ko'rib chiqiladi. Maqolada Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning mintaqaviy barqarorlik va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashdagi o'rni ilmiy jihatdan asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *Yevropa Ittifoqi, Markaziy Osiyo, diplomatik munosabatlar, tashqi siyosat, xalq diplomatiyasi, mintaqaviy integratsiya, strategik hamkorlik, geosiyosat, energetik xavfsizlik, transport koridorlari, xalqaro tashkilotlar, iqtisodiy hamkorlik, barqaror rivojlanish.*

Аннотация: *В данной статье анализируется процесс формирования дипломатических отношений между Европейский союз и государствами Центральной Азии, их исторические этапы, а также современные тенденции развития. В исследовании освещаются вопросы внешнеполитической стратегии Европейского союза в отношении региона, сотрудничества в сферах безопасности, экономики, энергетики, транспорта и народной дипломатии. Также рассматриваются геополитическое значение государств Центральной Азии, интеграционные процессы, происходящие в регионе, и перспективы двусторонних отношений. В статье научно обосновывается роль дипломатических отношений между Европейским союзом и Центральной Азией в укреплении региональной стабильности и международного сотрудничества.*

Ключевые слова: *Европейский союз, Центральная Азия, дипломатические отношения, внешняя политика, народная дипломатия, региональная интеграция, стратегическое сотрудничество, геополитика, энергетическая безопасность, транспортные коридоры, международные организации, экономическое сотрудничество, устойчивое развитие.*

Annotation: *This article analyzes the process of the formation of diplomatic relations between the European Union and the Central Asian states, including its*

historical stages and modern development trends. The study highlights the European Union's foreign policy strategy toward the region, as well as issues of cooperation in the fields of security, economy, energy, transport, and public diplomacy. In addition, the geopolitical importance of the Central Asian states, regional integration processes, and the prospects for bilateral relations are examined. The article scientifically substantiates the role of diplomatic relations between the European Union and Central Asia in strengthening regional stability and international cooperation.

Keywords: *European Union, Central Asia, diplomatic relations, foreign policy, public diplomacy, regional integration, strategic cooperation, geopolitics, energy security, transport corridors, international organizations, economic cooperation, sustainable development.*

KIRISH

Yevropa Ittifoqi shuningdek boshqa mintaqalar bilan hamkorlikni o'rnatishga alohida ahamiyat berdimuqda. Xususan 1991-yilda mistaqillikka erishgan Markaziy Osiyo davlatlari bilan ham hamkorlik alohida ahamiyat ega. Yevropa Ittifoqining mintaqa bilan hamkorligi 1990-yillarning boshidan beri sezilarli darajada kengayib, rivojlanib bormuqda. O'zaro munosabatlar Markaziy Osiyoning geografik joylashuvi va Yevropa hamda Osiyoni bog'lash an'analari asoslangan. Ikkala mintaqa ham farovonlik, bog'liqlik, energetika va xavfsizlik sohalarida mustahkam umumiy manfaatlarga ega. Markaziy Osiyo qadimdan Yevropa hamda Osiyo o'rtasidagi bog'lovchi hudud sifatida muhim ro'l o'ynaydi. U geografik va strategik jihatdan ikki qit'a tutashgan joyda joylashgan. Qozog'iston, Qirg'iziston Respublikasi, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston kabi Markaziy Osiyo davlatlari mustaqillikka erishganidan beri siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlarda sezilarli darajada muvaffaqiyatlarga erishdi. Ular davlatchilik asoslarini shakllantirib, millatlararo hamjihatlik hamda dinlararo aloqalarni mustahkamlab kelmuqda. YI bilan aloqalar o'rnatilgach ular tashkilot tomonidan belgilangan qadriyatlar, norma va majburiyatlarni tan oldilar. 21-asrning boshida globallashtirilgan dunyoda Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida yangi sheriklik vaqti keldi. Ushbu mintaqada o'rnatilgan barqaror tinchlik orqali barqarorlik va farovonlikka erishishning umumiy maqsadi Yevropa va Markaziy Osiyoni hamkorlikni kuchaytirish uchun asos bo'lib xizmat qildi. Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi hamkorlikni to'liq amalga oshirish uchun xalqaro normalarga rioya qilgan holda barqaror, adolatli va ochiq jamiyatlarni rivojlantirish va mustahkamlash juda muhimdir. Yaxshi boshqaruv, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, demokratiyalashtirish, ta'lim va o'qitish Yevropa Ittifoqi tajriba va bilim almashishga tayyor bo'lgan asosiy sohalaridir. Yevropa Ittifoqi mintaqaviy integratsiya sohasida siyosiy barqarorlik va farovonlikka olib keladigan tajribani taklif qila olmuqda.

Markaziy va Sharqiy Yevropaning siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlaridan olingan saboqlarni ham taklif qilish mumkin. Boy an'analari va ko'p asrlik almashinuvlari bilan Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo sivilizatsiyalar o'rtasidagi muloqotga faol hissa qo'shib kelmoqda. Globallashgan dunyo duch kelayotgan ko'plab muammolar Yevropa va Markaziy Osiyoga bir xil ta'sir qiladi va umumiy javobni talab qiladi. Xavfsizlik masalalari va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish Yevropa Ittifoqining har bir Markaziy Osiyo davlati bilan ularning geografik joylashuvini, xususan, Afg'oniston, Pokiston va Eronga nisbatan yaqin hamkorligini talab qiladi. Bu, xususan, chegaralarni boshqarish, migratsiya, uyushgan jinoyatchilik va xalqaro terrorizmga qarshi kurash, shuningdek, odam savdosi, giyohvand moddalar va qurol-yarog' savdosi sohalaridagi o'zgarishlarga tegishli. Yevropa Ittifoqining tashqi energiya manbalariga bog'liqligi va energiya xavfsizligini oshirish uchun diversifikatsiyalangan energiya ta'minoti siyosatiga ehtiyoj Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo o'rtasidagi hamkorlik uchun yanada istiqbollarni ochadi. Yevropa Ittifoqining mahalliy energiya bozorlarini mustahkamlash borasidagi sa'y-harakatlari Markaziy Osiyoda investitsiya sharoitlarini yaxshilashga, energiya ishlab chiqarish va samaradorlikni oshirishga hamda mintaqada energiya ta'minoti va taqsimlashni diversifikatsiya qilishga yordam beradi. Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi diplomatik munosabatlarga qisqacha davlatlar misolida to'xtalib o'tamiz.

Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston o'rtasidagi diplomatik aloqalar mustaqillikdan keyingi davrda shakllangan muhim tashqi siyosiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu aloqalar ikki tomonlama siyosiy muloqot va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'zbekiston 1991-yilda mustaqillikka erishgach, qisqa vaqt ichida Yevropa Ittifoqi tomonidan tan olindi. Shundan so'ng ikki tomon o'rtasida rasmiy diplomatik munosabatlar o'rnatildi. 1990-yillarning boshlarida tomonlar o'zaro aloqalarni yo'lga qo'yish maqsadida dastlabki siyosiy muloqotlarni boshladilar. Ikki tomonlama hamkorlikka 1992-yil 15-aprelda O'zbekiston Respublikasi hukumati va Yevropa hamjamiyatlari komissiyasi o'rtasida o'zaro anglashuv memorandumining imzolanishi bilan asos solingan. Bu jarayon diplomatik munosabatlarning shakllanishida muhim bosqich bo'ldi. O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi (YI) o'rtasida diplomatik munosabatlar 1994-yil 16-noyabrda o'rnatilgan. Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston o'rtasidagi Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasi (SHH) 1996-yil iyun oyida Florensiyada davlat rahbarlari darajasida imzolangan. 2022-yil 6-iyul oyida O'zbekiston va YI uch yillik muzokaralarni yakunladilar va Bryusselda 20 yildan ortiq vaqtdan beri amalda bo'lgan SHHni almashtiradigan yangi Kengaytirilgan Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasini (KSHH) imzoladilar. KSHH loyihasi bo'yicha muzokaralar 2019-yil fevral oyida boshlangan va 2022-yil iyun oyida yakunlangan. Bu vaqt ichida mutaxassislar, bosh muzokarachilar va hukumat a'zolari darajasida 10 ta muzokara bosqichi va 150 dan ortiq uchrashuvlar o'tkazildi. Shunday qilib, KSHH

2022-yil 6-iyulda imzolandi. Shartnoma siyosiy muloqot, demokratik hamkorlik, inson huquqlari, madaniy aloqalarni rivojlantirish, moliyaviy va texnik hamkorlik, investitsiyalar, tovarlar, xizmatlar va intellektual mulkni himoya qilish to'g'risidagi qoidalarni o'z ichiga oladi.

Yevropa Kengashi Prezidenti Charlz Mishel 2022-yil 27-oktabr kuni O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi ko'p qirrali hamkorlikni kengaytirish bilan bog'liq dolzarb masalalarni muhokama qilish uchun O'zbekistonga tashrif buyurdi. Tomonlar xalqaro va mintaqaviy kun tartibi bo'yicha fikr almashdilar. Muzokaralardan so'ng, Mishel Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohot siyosatini qat'iy qo'llab-quvvatlashini yana bir bor tasdiqladi. Bundan tashqari, u ko'rib chiqilayotgan siyosat barqaror va qaytarib bo'lmaydigan bo'lishiga umid bildirar ekan quyidagi jummalarni aytdi: "Biz O'zbekiston Prezidenti va hukumatining mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlashdagi muhim rolini qadrlaymiz. Yevropa Ittifoqi har doim sherik bo'lishga va barqarorlik va farovonlik uchun mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlashni qo'llab-quvvatlashga tayyor. Bundan tashqari, Yevropa Ittifoqi o'zining ta'minot manbalarini diversifikatsiya qilishga va sheriklar doirasini kengaytirishga intiladi. Shu sababli, biz O'zbekiston va Markaziy Osiyoga ko'plab istiqbolli sohalarda hamkorlikni rivojlantirishimiz mumkin bo'lgan ishonchli sheriklar sifatida katta ishonch bildiramiz."

Keng qamrovli muzokaralardan so'ng, tomonlar Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyoga nisbatan strategiyasini amalga oshirishni tezlashtirish uchun qo'shma sa'y-harakatlarni amalga oshirish kerakligini ta'kidladilar va ular "Barqaror rivojlanish uchun global eshiklar" mavzusidagi Yevropa Ittifoqi-Markaziy Osiyo konferensiyasida yana uchrashadilar.. Ikki tomonlama aloqalarni mustahkamlash uchun diplomatik vakolatxonalar ochildi. Toshkent shahrida Yevropa Ittifoqi delegatsiyasi faoliyat boshladi. Mazkur delegatsiya YI va O'zbekiston o'rtasidagi siyosiy va diplomatik aloqalarni muvofiqlashtirish, rasmiy uchrashuvlarni tashkil etish hamda hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. YI va O'zbekiston o'rtasida muntazam ravishda yuqori darajadagi diplomatik uchrashuvlar o'tkazib kelinmoqda. Ushbu uchrashuvlar quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- rasmiy delegatsiyalar almashinuvi;
- vazirlar darajasidagi uchrashuvlar;
- siyosiy maslahatlashuvlar.

Bu muloqotlar ikki tomon o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash va diplomatik aloqalarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. YI va O'zbekiston o'rtasidagi diplomatik munosabatlar bir necha bosqichda rivojlandi:

- 1991–2000-yillar – diplomatik aloqalarning shakllanishi;
- 2000–2015-yillar – aloqalarning barqarorlashuvi;
- 2016-yildan hozirgacha – diplomatik faollikning kuchayishi.

Ayniqsa, 2016-yildan keyin diplomatik muloqotlar soni oshdi va aloqalar yangi bosqichga ko'tarildi. Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston o'rtasidagi diplomatik aloqalar mustaqillikdan keyin shakllanib, bugungi kunga kelib izchil rivojlanib bormoqda. Bryusseldagi O'zbekiston vakolatxonasi 1995-yilda tashkil etilgan. Elchilar bir vaqtning o'zida Belgiya va NATO huzuridagi vakil sifatida ham faoliyat olib borgan. Shu kunga qadar Sodiq Safayev (1995–2003), Abduaziz Kamilov (2004–2010), Bahodir G'aniyev (2010–2017), Dilyor Hakimov (2017–2023) Bryusseldagi O'zbekiston vakili sifatida faoliyat olib borishgan. 2023–yildan boshlab G'ayrat Fazilov ushbu lavozimda ishlab kelmoqda. 1994-yilda Toshkentda Yevropa Komissiyasi vakolatxonasi ochilganidan keyin YI elchilari faoliyat yurita boshlagan. Yevropa Ittifoqi tomonidan Franck Hesske (1994–2000), Bruno Balduchchi (2000–2004), Adrian Van Der Meer (2004–2008), Norbert Jousten (2008–2011), Yuri Schelkunov (2011–2015), Eduards Stiprais (2016–2020) Charlotte Adriaen (2021–2024) Toshkentdagi YI elchilar sifatida faoliyat yuritishgan. 2024-yildan ushbu vazifani Toivo Klaar bajarib kelmoqda.

Yevropa Ittifoqi va Qozog'iston 1991-yilda mustaqillikka erishganidan beri hamkor bo'lib kelmoqda. Ikki tomonlama munosabatlar 1992-yilda Qozog'iston va Yevropa Ittifoqi o'rtasida diplomatik munosabatlar o'rnatish to'g'risidagi protokol imzolanishi bilan boshlangan. 1993-yil 2-fevral – Qozog'iston Respublikasi va Yevropa Ittifoqi o'rtasida diplomatik aloqalar o'rnatildi. 1993-yil dekabr – Bryusselda Qozog'iston Respublikasining Yevropa Ittifoqidagi Missiyasi ochildi. 1994-yil noyabr – Olmaotada (2007-yilda Ostonaga ko'chirilgan) Qozog'iston Respublikasidagi Yevropa Ittifoqi delegatsiyasi ochildi. Qozog'iston-Yevropa Ittifoqi munosabatlarining birinchi huquqiy asosi 1995-yil 23-yanvarda Bryusselda imzolangan va 1999-yil 1-iyulda kuchga kirgan Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasi (ShHSh) edi. 2011-yil iyunidan 2014-yil oktyabrigacha xalqaro va mintaqaviy xavfsizlik, savdo, investitsiya, infratuzilmani rivojlantirish, innovatsiya, madaniyat, sport va turizm kabi 29 ta hamkorlik sohasini qamrab oluvchi Kengaytirilgan Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasi (KHSHSH) bo'yicha muzokaralar olib borildi. KHSHSh 2015-yil 21-dekabrda imzolangan, 2016-yil 1-maydan vaqtinchalik qo'llanilgan. Yevroparlament esa 2017-yil 12-dekabrda kelishuvni ratifikatsiya qilgan. Yevropa parlamentining 654 nafar a'zosidan 511 nafari ratifikatsiya uchun ovoz bergan. Qozog'iston Yevropa Ittifoqi bilan KHSHSh shartnomisini tuzgan birinchi Markaziy Osiyo davlatidir. Shartnoma 2020-yil 1-martda to'liq kuchga kirgan. Bu shartnoma Yevropa Ittifoqi va Qozog'iston munosabatlarni yangi bosqichga ko'tardi. 1993-1999-yillarda Roman Paldan, 1999-2004-yillarda Igor Furdik, 2005-2011-yillarda Dushan Podolskiy, 2011-2012-yillarda Labomir Rehak, 2013-2018-yillarda Peter Juza, 2018-2022-yillarda Sven Olov Karlson, 2022-2024-yillarda Kestutis Jankauskas Yevropa Ittifoqining Qozog'istondagi elchilari sifatida faoliyat olib borishdi. 2024-yil sentabrdan beri

Aleshka Simkich xonim (Sloveniya Respublikasi) Qozog‘istondagi Yevropa Ittifoqi delegatsiyasi rahbari bo‘lib ishlamoqda. 1993-1998-yillarda Ayezxon Kurbasov, 1998-2002-yillarda Nurlan Danenov, 2002-2006-yillarda Almaz Xamzayev, 2006-2010-yillarda Yerik O‘tambayev, 2010-2015-yillarda Almagul Raimkulova, 2020-2024-yillarda Aygul Kuspan Qozog‘istonning Yevropa Ittifoqidagi (Bryussel) elchilari lavozimida faoliyat yuritishgan. 2025-yil 5-iyuldan beri janob Roman Vassilenko Qozog‘iston Respublikasining Belgiya Qirolligidagi Favqulodda va Muxtor elchisi, Qozog‘iston Respublikasining Yevropa Ittifoqidagi Missiyasi rahbari va Shimoliy Atlantika Shartnomasi Tashkiloti (NATO)dagi Missiyasi rahbari lavozimlarida ishlab kelmoqda.

Yevropa Ittifoqi Qozog‘istonning asosiy siyosiy va iqtisodiy hamkorlaridan biridir. Qozog‘iston va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi hamkorlik bir qator ikki tomonlama institutsional tuzilmalar orqali amalga oshiriladi. Hamkorlik Kengashi Qozog‘iston Respublikasi Tashqi ishlar vaziri hamda Yevropa Ittifoqining Tashqi ishlar va xavfsizlik siyosati bo‘yicha Oliy vakili yoki Yevropa Ittifoqi Kengashiga raislik qilayotgan davlat tashqi ishlar vaziri tomonidan hamraislik qilinadi. Hozirga qadar ushbu kengash doirasida 21 ta yig‘ilish o‘tkazilgan. Qozog‘iston–Yevropa Ittifoqi Parlament hamkorligi qo‘mitasi Qozog‘iston tomondan Majilisning Xalqaro ishlar, mudofaa va xavfsizlik qo‘mitasi raisi hamda Yevropa Ittifoqi tomondan Yevropa Parlamentining Markaziy Osiyo va Mo‘g‘uliston bo‘yicha delegatsiyasi raisi tomonidan boshqariladi. Mazkur qo‘mita doirasida ham 21 ta yig‘ilish tashkil etilgan. Siyosiy hamkorlik bo‘yicha qo‘mita Qozog‘iston Tashqi ishlar vaziri o‘rinbosari hamda Yevropa tashqi harakatlar xizmati (EEAS)ning Rossiya, Sharqiy sheriklik, Markaziy Osiyo va EXHT masalalari bo‘yicha boshqaruvchi direktor o‘rinbosari tomonidan hamraislik qilinadi. Ushbu formatda 22 ta yig‘ilish o‘tkazilgan. Savdo masalalari bo‘yicha hamkorlik qo‘mitasi Qozog‘iston Savdo va integratsiya vaziri o‘rinbosari hamda Yevropa Komissiyasining Savdo bo‘yicha bosh direktorati (DG TRADE) tarkibidagi “Janubiy qo‘shnichilik, Yaqin Sharq, Turkiya, Rossiya va Markaziy Osiyo” bo‘limi rahbari tomonidan boshqariladi. Shu vaqtgacha 8 ta yig‘ilish o‘tkazilgan. Adliya va ichki ishlar bo‘yicha kichik qo‘mita inson huquqlari bo‘yicha muloqot bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ushbu yo‘nalishda 22 ta kichik qo‘mita yig‘ilishi va 16 ta inson huquqlari bo‘yicha muloqot uchrashuvlari tashkil etilgan. Energetika, transport, atrof-muhit va iqlim o‘zgarishi bo‘yicha kichik qo‘mita doirasida 8 ta yig‘ilish o‘tkazilgan. Bojxona masalalari bo‘yicha kichik qo‘mita faoliyati doirasida ham 8 ta yig‘ilish tashkil etilgan. Mazkur institutsional mexanizmlar Qozog‘iston va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi siyosiy muloqot, savdo-iqtisodiy aloqalar, xavfsizlik, inson huquqlari hamda barqaror rivojlanish sohalaridagi hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Yevropa Ittifoqi-Qozog‘iston munosabatlari uchun takomillashtirilgan huquqiy

asos yaratilib, siyosiy muloqotni kuchaytirish, keng qamrovli sektoral hamkorlik va o‘zaro savdo va investitsiyalarni rivojlantirish uchun keng asos yaratilmoqda. Shuningdek, ular 29 ta boshqa asosiy siyosat sohalarida, jumladan: adliya va ichki ishlar, iqtisodiy va moliyaviy hamkorlik, energetika va transport, bandlik va ijtimoiy masalalar, madaniyat, ta’lim va tadqiqotlarda aniq hamkorlikni kuchaytirmoqdalar. Inson huquqlari va fuqarolik jamiyati bo‘yicha aniq hamkorlik Qozog‘iston bilan fuqarolik jamiyatining roli va uning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy hamkorlikdagi faol ishtiroki, shuningdek, inson huquqlari bilan bog‘liq muammolar bo‘yicha keyingi maslahatlashuvlar o‘tkazish imkonini beradi. Yevropa Ittifoqi va Qozog‘iston o‘rtasidagi ikki tomonlama hamkorlik Demokratiya va inson huquqlari dasturi va Fuqarolik jamiyati tashkilotlari va mahalliy hokimiyat organlari dasturi tomonidan ham qo‘llab-quvvatlanadi. U fuqarolik jamiyati tashkilotlarini va ularning mahalliy boshqaruv va hisobdorlik subyektlari hamda inklyuziv va barqaror o‘rishni targ‘ib qiluvchi sifatidagi rolini ilgari suradi.

Yevropa Ittifoqi va Tojikiston o‘rtasidagi diplomatik aloqalar rasman 1992-yilda boshlangan. Tojikiston Respublikasining Yevropa Ittifoqi bilan munosabatlari quyidagi strategik hujjatlarga asoslanadi: 1. 2004-yilda imzolangan va 2010-yil yanvar oyida kuchga kirgan Tojikiston Respublikasi va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi sheriklik va hamkorlik to‘g‘risidagi bitim (PCA) Tojikiston va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi munosabatlarni ikki tomonlama darajada tartibga soladi; 2. 2019-yilda qabul qilingan Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyodagi yangi strategiyasi Ittifoqning Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatlarini tartibga soladi; 3. 2023-yilda qabul qilingan Markaziy Osiyo va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi aloqalarni chuqurlashtirish bo‘yicha qo‘shma yo‘l xaritasi siyosat va xavfsizlik, iqtisodiyot va savdo, energetika va o‘zaro bog‘liqlik, shuningdek, odamlar almashinuvi sohalarida samarali mintaqalararo hamkorlikni faollashtirishga qaratilgan. Yevropa Ittifoqi va ularga a‘zo davlatlar bilan Tojikiston Respublikasi o‘rtasida sheriklikni o‘rnatuvchi "Sheriklik va hamkorlik to‘g‘risida bitim" 2004-yil 11-oktabrda Lyuksemburgda imzolangan va 2010-yil 1-yanvarda kuchga kirgan. Yevropa Ittifoqi-Tojikiston Sheriklik va hamkorlik to‘g‘risidagi bitim (ShHK) Yevropa Ittifoqining Tojikiston va umuman Markaziy Osiyodagi siyosiy, iqtisodiy va savdo ishtirokini mustahkamlaydi. Shuningdek, Tojikiston bilan kelajakdagi Yevropa Ittifoqi hamkorligi uchun asos yaratadi. ShHKning 2004-yilda imzolanishi 2001-yil dekabr oyida Kengash Komissiyani Yevropa Ittifoqi va Tojikiston o‘rtasidagi shartnomaviy munosabatlarni yangilash bo‘yicha muzokaralarni boshlashga taklif qilganida boshlangan sa’y-harakatlarning cho‘qqisini belgilab berdi. 2019-yil iyun oyida qabul qilingan Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyo uchun strategiyasi Yevropa Ittifoqining Tojikiston va qo‘shni davlatlar bilan ko‘p tomonlama munosabatlarini yanada yaxshilashga xizmat qiladi. Ikki tomonlama aloqalarning sifati va darajasini oshirish maqsadida, 2019-yilda Tojikiston

Yevropa tomoniga ko'p qirrali ikki tomonlama aloqalarning huquqiy asoslarini birgalikda yangilash va takomillashtirishni taklif qildi. Shu maqsadda, 2023-yil fevral oyida tomonlar Dushanbeda yangi Kengaytirilgan Sheriklik va Hamkorlik Bitimi (EPCA) bo'yicha muzokaralar jarayonini rasman boshladilar.

Eduardo de la Puente 2010-2013-yillarda, Merilin Yosefson 2013-2018-yillarda, Raimundas Karoblis 2022-2025-yillarda Yevropa Ittifoqining Tojikistondagi elchisi bo'lib faoliyat yuritdilar. 2025-yildan boshlab Rodoslav Darski shu lavozimda ishlab kelmoqda. Rarif Rahimov 2001-2006-yillar, Saidmo'min Yatimov 2007-2010-yillar, Soli Rustamov 2011-2016-yillar, Erkinxon Rahmatullozoda 2016-2023-yillar, Muzaffar Huseynzoda, 2023-2025-yillar Tojikistonning Yevropa Ittifoqidagi elchisi lavozimida ish yuritishdi.

Yevropa Ittifoqi Tojikiston Respublikasi uchun ma'lum yillar uchun maxsus byudjet bilan qabul qilingan ko'p yillik indikativ dastur doirasida Tojikistonda ta'lim, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligini rivojlantirish, energetika, atrof-muhitni muhofaza qilish va suv resurslari, chegara nazorati, giyohvand moddalar savdosi va jinoyatchilikka qarshi kurash, qonun ustuvorligini ta'minlash, transport va kommunikatsiyalar va boshqalar kabi turli sohalarni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlari va Yevropa Kengashi Prezidenti o'rtasidagi uchrashuvlar yangi siyosiy-diplomatik muloqot mexanizmi hisoblanadi. Ushbu format doirasida 2023-yildan boshlab muntazam sessiyalar tashkil etib kelinmoqda. Mazkur uchrashuvlarda iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, oziq-ovqat va mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash, qishloq xo'jaligi, transport va logistika tizimlarini rivojlantirish, energetika hamda "yashil energiya" sohalaridagi hamkorlikni kengaytirish, shuningdek tomonlarni o'zaro qiziqtiruvchi boshqa dolzarb masalalar muhokama qilindi. Tojikiston Respublikasi va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi Hamkorlik Kengashi asosiy ikki tomonlama mexanizm bo'lib, uning sessiyalarida Tojikistonning Yevropa Ittifoqi bilan siyosiy, xavfsizlik, iqtisodiy, gumanitar, inson huquqlari, xalqaro va mintaqaviy masalalardagi hamkorligining asosiy yo'nalishlari muhokama qilinadi. Hamkorlik Kengashining 10-yig'ilishi 2023-yil iyun oyida Lyuksemburgda Tojikiston va Shvetsiya tashqi ishlar vazirlarining hamraisligida bo'lib o'tdi. Tojikiston Respublikasi va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi Hamkorlik qo'mitasi va Taraqqiyot bo'yicha hamkorlik kichik qo'mitasi, Inson huquqlari bo'yicha muloqot va Parlamentlararo hamkorlik qo'mitasi yig'ilishlari har yili o'tkaziladi. Ushbu uchrashuvlarda ijtimoiy-iqtisodiy sohalar, energetika, atrof-muhit, suv, qonun ustuvorligi, inson huquqlari va Tojikistonning Yevropa Ittifoqining umumlashtirilgan imtiyozlar tizimiga (GSP+) qo'shilish jarayoni kabi sohalaridagi hamkorlikni rivojlantirish masalalari muhokama qilinadi. Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlari va Yevropa Kengashi Prezidenti, Markaziy Osiyo va Yevropa Ittifoqi tashqi ishlar vazirlari uchrashuvi, yuqori darajadagi siyosiy va xavfsizlik muloqoti, iqtisodiy forum

va fuqarolik jamiyati forumi mintaqaviy mexanizmlar doirasida muntazam ravishda o'tkazib kelinmoqda.

Yevropa Ittifoqi Tojikiston Respublikasi uchun ma'lum davrlarni qamrab oluvchi ko'p yillik indikativ dasturlar doirasida maxsus byudjet mablag'larini ajratib, mamlakatda ta'lim, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligini rivojlantirish, energetika, atrof-muhitni muhofaza qilish va suv resurslarini boshqarish, chegara nazorati, giyohvand moddalar savdosi hamda jinoyatchilikka qarshi kurash, qonun ustuvorligini ta'minlash, transport va kommunikatsiyalar kabi turli sohalarni rivojlantirishga hissa qo'shib kelmoqda. 2024-yil dekabr holatiga ko'ra, Yevropa Ittifoqi va Tojikiston o'rtasida ikki tomonlama hamkorlikni yanada mustahkamlashga xizmat qiluvchi Kengaytirilgan sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi bitim (EPCA) bo'yicha muzokaralar yakunlandi. Hozirgi vaqtda tomonlar mazkur kelishuvni kuchga kiritish uchun zarur bo'lgan ichki protseduralarni amalga oshirmoqda. Yevropa Ittifoqi tojik fuqarolik jamiyati va ommaviy axborot vositalarining ishini bevosita yoki mahalliy va xalqaro nodavlat tashkilotlari bilan hamkorlikda qo'llab-quvvatlaydi. Inson huquqlari bo'yicha yillik muloqotlardan tashqari, Yevropa Ittifoqi fuqarolik jamiyati seminarlari va boshqa maslahat platformalarini tashkil qiladi, ularda Yevropa Ittifoqi va Tojikistondan nodavlat tashkilotlar, hukumat vakillari, akademiklar va amaliyotchilar muayyan masalalarni muhokama qilish va eng yaxshi amaliyotlar bilan almashish uchun birlashadilar. Xavfsizlik va chegaralarni boshqarish ham hamkorlikning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Mintaqaviy chegaralarni boshqarish va uyushgan jinoyatchilik va giyohvand moddalar savdosiga qarshi dasturlar bilan bir qatorda, Yevropa Ittifoqi Afg'oniston bilan janubiy chegara mintaqasini barqarorlashtirish uchun Tojikiston bilan hamkorlik qilib kelmoqda. Yevropa Ittifoqi shuningdek, Tojikiston va mintaqada mojarolarning oldini olish va muloqotni rivojlantirish uchun mahalliy fuqarolik jamiyati tashkilotlarining imkoniyatlarini mustahkamlashga qaratilgan uchta turli loyihani moliyalashtirish orqali Farg'ona vodiysida ijtimoiy birdamlikni yaxshilash va chegaralar bo'ylab ekstremizmning oldini olish ustida ishlamoqda.

Yevropa Ittifoqi va Qirg'iziston Respublikasi 1991-yilda mustaqillikka erishganidan beri hamkor bo'lib kelmoqda. 1995-yil 9-fevral — Bryusselda “Partnership and Cooperation Agreement” (PCA) “Sheriklik va Hamkorlik shartnomasi” imzolangan. 1999-yil 1-iyul — ushbu PCA shartnomasi kuchga kirgan va siyosiy, iqtisodiy hamkorlikning asosiy huquqiy bazasiga aylangan. Yevropa Ittifoqi (YI) har doim Markaziy Osiyo mintaqasida faol ishtirokchi bo'lib kelgan. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab Yevropa Ittifoqi mintaqani texnik yordami (TACIS) va keyinchalik Taraqqiyot Hamkorlik Instrumenti (DCI) bilan qo'llab-quvvatladi. 2007-yilda Yevropa Ittifoqi hamkorlik, siyosiy muloqotning umumiy maqsadlarini belgilab bergan va hamkorlikning yettita ustuvor yo'nalishini o'z

ichiga olgan birinchi Markaziy Osiyo strategiyasini qabul qildi. 2019-yilda Yevropa Komissiyasi yangilangan Markaziy Osiyo strategiyasini qabul qildi, bu strategiya Yevropa Ittifoqining Yevropa Ittifoqi siyosati uchun strategik ahamiyatga ega mintaqa sifatida Markaziy Osiyo bilan uzluksiz hamkorlikka sodiqligini yana bir bor tasdiqladi.

Ushbu strategiyalar doirasida yangi avlod Kengaytirilgan Hamkorlik va Sheriklik Shartnomasi (EPCA) Yevropa Ittifoqining mintaqa bilan aloqalarining poydevori sifatida belgilangan. 2019-yilda Qirg'iziston bilan Yevropa Hamdo'stligi Hamkorligi bo'yicha muzokaralar yakunlandi, bu esa Yevropa Ittifoqi va Qirg'iziston o'rtasidagi hamkorlik darajasini ko'rsatadi. Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyo mintaqasidagi har tomonlama qo'llab-quvvatlash siyosatining natijalari ayniqsa Qirg'iziston misolida yaqqol namoyon bo'lmoqda. Qirg'iziston uzoq yillardan buyon Yevropa Ittifoqining rivojlanish sohasidagi yordamini oluvchi davlat sifatida u bilan strategik hamda ijtimoiy darajadagi yaqin hamkorlik aloqalarini shakllantirdi. Yevropa Ittifoqi moliyaviy ko'mak, institutsional islohotlar va demokratiyani rivojlantirishga qaratilgan dasturlari orqali Qirg'izistonning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shdi. Shu bilan birga, mamlakatda so'nggi yillarda kuzatilgan siyosiy beqarorlik va ichki notinchliklar ikki tomonlama munosabatlarning ayrim yo'nalishlarida qiyinchiliklarni yuzaga keltirdi. Xususan, konstitutsiyaviy islohotlar jarayoni hamda muddatidan oldin prezidentlik saylovlarining o'tkazilishi kabi siyosiy voqealar rejalashtirilgan ayrim dastur va tadbirlarning to'liq amalga oshirilishiga to'sqinlik qilmoqda. Xususan, Yevropa Ittifoqi va Qirg'iziston o'rtasida 2021-2027 yillarga mo'ljallangan yangi ko'p yillik hamkorlik dasturi muhokamalari kelgusi yilgi parlament saylovlari tugaguniga qadar qoldirildi. Xuddi shunday, 2019-yilda raqamlashtirish uchun rejalashtirilgan 6 million yevro miqdoridagi mablag' 2021-yilga qoldirildi. Shunga qaramay, Yevropa Ittifoqi mamlakatning iqtisodiy makrobarqarorligi va ijtimoiy xavfsizligini qo'llab-quvvatlash uchun 36 million yevro ajratdi. Pandemiya tufayli yuzaga kelgan iqtisodiy inqirozga duch kelayotgan past daromadli mamlakat Qirg'iziston uchun mavjud siyosiy keskinliklardan tashqari, Yevropa Ittifoqining moliyaviy yordami katta ahamiyatga ega. O'z-o'zidan, Yevropa Ittifoqi Qirg'izistonning rivojlanishiga doimiy ravishda yordam berib kelmoqda. Yevropa Ittifoqi Qirg'izistonning farovonligiga qaratilgan bir nechta dasturlarni ikki tomonlama va mintaqaviy yondashuvlardan foydalangan holda yaratdi. 2014-2020 yillarga mo'ljallangan 184 million yevrolik byudjetga ega ko'p yillik indikativ dastur (MIP) Qirg'izistonda asosiy ikki tomonlama DCI yordam mexanizmi hisoblanadi. Dastur uchta asosiy sohaga, ya'ni qonun ustuvorligi, ta'lim va qishloqni kompleks rivojlantirishga qaratilgan. Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyo uchun qonun ustuvorligi tashabbusiga muvofiq, bu tashabbus siyosat muloqotini osonlashtirish va Markaziy Osiyo davlatlarida huquqiy va boshqaruv islohotlarini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlarni ilgari surishga qaratilgan

bo'lib, Yevropa Ittifoqi Qirg'izistonda qonun ustuvorligi va sud tizimini isloh qilishni ilgari surmoqda. Loyiha doirasida elektron sudlov tizimini joriy etish, saylov tizimini isloh qilish, inson huquqlarini targ'ib qilish, shuningdek, qonun ustuvorligini ta'minlashga yordam ko'rsatildi. 2024-yil 25-iyunda Yevropa Ittifoqi va Qirg'iziston Respublikasi quyidagi sohalarda ikki tomonlama hamkorlikni mustahkamlash va chuqurlashtirishga qaratilgan Kengaytirilgan sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi bitimni (EPCA) imzoladilar. Ushbu hujjat natijasida savdo va bojxona, atrof-muhit va iqlim, fuqarolik jamiyati, energetika va iqtisodiyot, barqaror aloqa, qonun ustuvorligi, xavfsizlik, inson huquqlari va mehnat huquqlari kabi sohalarda yangi kelishuvlarga erishildi. Yevropa Ittifoqi o'z dasturlari orqali demokratiya, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini faol qo'llab-quvvatlamoda. Qonun ustuvorligi bo'yicha katta dastur (2022-2025-yillar uchun 12 million yevro) Qirg'iziston Respublikasini qonunchilik sifatini oshirishda va sud tizimi hamda adliya sektori xizmatlarining samaradorligi, raqamlashtirilishi va imkoniyatlarini oshirishni qo'llab-quvvatlamoda. Yevropa Ittifoqi Qirg'iziston Respublikasida yoshlar, gender tengligi va inson huquqlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha 5 million yevrolik dasturni ishga tushirdi. Bunga mamlakatda demokratiya va asosiy huquqlarni ta'minlashning muhim vositasi sifatida Qirg'iziston fuqarolik jamiyatini qo'llab-quvvatlash ham kiradi. Sezar de Montis, Eduards Stiprais, Marilyn Josefson kabi shaxslar Qirg'izistondagi Yevropa Ittifoqining raqsmiy vakili sifatida faoliyat olib borishgan bo'lsa, 2025-yildan boshlab Remi Duflet ushbu lavozimda faoliyat yuritib kelmoqda. Muxtor Jalilov uzoq yillar Qirg'izistonning Bryusseldagi elchisi bo'lib faoliyat yuritgan. 2023-yildan boshlab Aydit Erkin Qirg'izistonning YI dagi rasmiy vakili hisoblanadi.

Yevropa Ittifoqi va Turkmaniston munosabatlari mintaqaning boshqa davlatlariga nisbatan biroz kech yo'lga qo'yilgan. 1998-yilda Turkmaniston bilan tuzilgan Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasi hali ham barcha Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilinmagan. Ratifikatsiya qilinishi kutilayotgan savdo va savdo bilan bog'liq masalalar bo'yicha vaqtinchalik bitim 2010-yil 1-avgustda kuchga kirdi. Hamkorlikning boshqa sohalari 1989-yilda Sovet Ittifoqi bilan imzolangan va keyinchalik Turkmaniston tomonidan tasdiqlangan Savdo va Hamkorlik Shartnomasiga asoslanadi. Yevropa Ittifoqining Turkmaniston bilan ikki tomonlama munosabatlari uchun asos 2010-yildan beri amalda bo'lgan va Yevropa Parlamenti tomonidan Yevropa Ittifoqi-Turkmaniston Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasi (PCA) ratifikatsiya qilinishiga qadar amal qiladigan Savdo va savdo bilan bog'liq masalalar bo'yicha vaqtinchalik bitimdir. Yevropa Ittifoqi Turkmaniston bilan muloqot va hamkorlikni kuchaytirishni maqsad qilgan va Sheriklik va Hamkorlik Shartnomasini ratifikatsiya qilish orqali hamkorlikning institutsional asoslarini mustahkamlashga umid qilmoqda. 2019-yil iyul oyida Turkmanistonda to'laqonli Yevropa Ittifoqi delegatsiyasining ochilishi va Turkmanistonga tashrif buyurgan

biznes va rasmiy delegatsiyalar sonining ko'payishi munosabatlarni faollashtirish uchun o'zaro strategik qiziqishni ko'rsatdi. Inson huquqlari Turkmaniston bilan ikki tomonlama munosabatlarning muhim jihatidir. Yevropa Ittifoqi va Turkmaniston har yili Inson huquqlari bo'yicha muloqot o'tkazadilar, bu esa inson huquqlari va demokratiyalashtirish bilan bog'liq nozik masalalarni muhokama qilish imkonini bermoqda. Yevropa Ittifoqi insonlarning davlat organlari yoki boshqa kuchlar tomonidan yashirin tarzda olib ketilishi, qayerdaligi va taqdiri sir saqlanishi kabi majburiy yo'qolib qolish holatlarining oldini olishga qat'iy sodiqdir. Shu bois u Turkmanistonning "Qiynoqlarga qarshi konvensiyaning Fakultativ protokoli" hamda Barcha shaxslarni majburiy yo'qolib qolishlardan himoya qilish to'g'risidagi xalqaro konvensiyani ratifikatsiya qilishini izchil qo'llab-quvvatlab kelmoqda. BMTning Markaziy Osiyodagi Preventiv diplomatiya markazi (UNRCCA) 2007-yildan beri Ashxobodda mintaqaviy muloqot va mojarolarning oldini olishni rivojlantirish maqsadida faoliyat yuritib kelmoqda. Yevropa Ittifoqi ushbu yondashuvni mintaqaviy darajada amalga oshiriladigan yuqori darajadagi siyosiy va xavfsizlik muloqoti, Markaziy Osiyo chegara xavfsizligi tashabbusi va bir qator tegishli loyihalar (masalan, Markaziy Osiyoda chegaralarni boshqarish dasturi (BOMCA), Markaziy Osiyoda giyohvand moddalarga qarshi kurash dasturi (CADAP) va LEICA (Markaziy Osiyoda huquqni muhofaza qilish organlari) orqali qo'llab-quvvatlamoda. Yevropa Parlamenti va Turkmaniston Majlisi o'rtasidagi munosabatlar Parlamentlararo uchrashuvlar mexanizmi orqali amalga oshiriladi. Oxirgi Yevropa Ittifoqi-Turkmaniston Parlamentlararo uchrashuvi 2023-yil 19-21-iyunda Ashxobodda bo'lib o'tdi. 2016-2023-yillarda Kristian Berger Yevropa Ittifoqining Turkmanistondagi elchisi bo'lib faoliyat yuritgan bo'lsa, 2023-yildan boshlab Beata Pęksa ushbu lavozimda ish yuritmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Smith, K. E. "European Union Foreign Policy in a Changing World". – Cambridge: Polity Press, 2013.
2. Allison, R. "Central Asia and International Politics". – London: Routledge, 2008.
3. Pomfret, R. "The Central Asian Economies Since Independence". – Princeton University Press, 2006.
4. Börzel, T. A. "The European Union and the Global South". – Oxford University Press, 2018.
5. Tolipov, F. "Markaziy Osiyo va xalqaro munosabatlar tizimi". – Toshkent: Sharq, 2019.
6. Karimov, A. "Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlari hamkorligi". – Toshkent: Universitet, 2020.
7. European External Action Service. "The EU and Central Asia: New Partnership in Action". – Brussels, 2019. EEAS Central Asia

8. European Council. “EU Strategy for Central Asia”. – Brussels, 2019. EU Council Central Asia Strategy
9. European Parliament. “Central Asia and EU Relations Fact Sheet”. – Brussels, 2023. EP Fact Sheet Central Asia
10. Laruelle, M. “Central Asia in the Global Politics”. – Washington DC: The George Washington University, 2015.